

КОНЦЕПЦІЯ ОБЛІКУ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

CONCEPT OF ACCOUNTING OF INNOVATIVE ACTIVITIES

Саченко С.І.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економічної експертизи та аудиту бізнесу,
Тернопільський національний економічний університет

Черешнюк О.М.

кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри економічної експертизи
та аудиту бізнесу,
Тернопільський національний економічний університет

У статті досліджено особливості обліку інноваційної діяльності промислових підприємств. Виокремлено інноваційну діяльність у процесі життєвого циклу підприємства. Сформовано схематичне відображення господарських процесів інноваційної діяльності на промислових підприємствах з точки зору управління перспективною та ретроспективною інформацією. Обґрунтовано, що облікова система інноваційної діяльності впливає на діяльність бізнес-одиниці та формує інформаційну базу управління.

Ключові слова: інновації, інноваційна діяльність, облік інноваційної діяльності, моделювання інноваційної діяльності, життєвий цикл підприємства, управління інноваційною діяльністю.

В статье исследованы особенности учета инновационной деятельности промышленных предприятий. Выделена инновационная деятельность в процессе жизненного цикла предприятия. Сформировано схематическое отображение хозяйственных процессов инновационной деятельности на промышленных предприятиях с точки зрения управления перспективной и ретроспективной информацией. Обосновано, что учетная система инновационной деятельности влияет на деятельность бизнес-единицы и формирует информационную базу управления.

Ключевые слова: инновации, инновационная деятельность, учет инновационной деятельности, моделирование инновационной деятельности, жизненный цикл предприятия, управление инновационной деятельностью.

In the article the features of accounting of innovative activity of industrial enterprises are investigated. The innovative activity in the life cycle of the enterprise is singled out. The schematic representation of economic processes of innovation activity in industrial enterprises from the point of view of management of perspective and retrospective information is formed. It is substantiated that the accounting system of innovation activity affects the activity of the business unit and forms the information management base.

Key words: innovations, innovative activity, accounting of innovation activity, modeling of innovative activity, life cycle of the enterprise, management of innovative activity.

Постановка проблеми. Сучасний стан вітчизняної економіки актуалізує питання планування, організації та обліку інноваційної діяльності, оскільки інновації є прогресивним методом оновлення потенціалу промислових підприємств відповідно до поставлених цілей розвитку та задоволення вимог ринку. В період стрімкого та непередбачуваного розвитку вітчизняної ринкової економіки з метою збереження та покращення роботи підприємств завдання обліку полягають у підтримці створення, впровадження та використання інновацій, а також охоплюють такі основні напрями, як оцінювання інноваційної діяльності, надання оперативної інформації для управління процесами розро-

блення, впровадження та реалізації інновацій, ведення реєстрів аналітичного та синтетичного обліку для відображення процесів інноваційної діяльності, надання управлінської, фінансової та статистичної звітності для контролю за створенням, впровадженням та реалізацією інноваційної діяльності. Схематичне відображення господарських операцій дасть різним групам користувачів структуровану та систематизовану інформацію про інноваційну діяльність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Структуризація облікових процесів та їх моделювання складають основу досліджень низки науковців. Це питання розглядали М.І. Кутер [5, с. 396], М.М. Шигун [10, с. 35] та інші вчені.

Вагомий внесок у вивчення теорії, організації та методики обліку й аналізу витрат і фінансових результатів інноваційної діяльності здійснили вітчизняні учені-економісти й практики, такі як В.М. Жук [2], О.В. Кантаєва [3], Я.Д. Крупка [4], В.О. Озеран [6]. Хоча в працях цих дослідників наявні вагомі здобутки, невирішеними залишаються питання структуризації обліку інноваційної діяльності, яка актуалізується в умовах переходу до інтенсивного та динамічного розвитку.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Дослідження наукової літератури в контексті організації та методики обліку впровадження інновацій свідчить про необхідність узагальнення концептуальних основ та фундаментальних розробок господарських процесів інноваційної діяльності. З огляду на це та специфіку означеного виду діяльності і практичної реалізації обліку виникає необхідність узагальнення схеми обліку господарських процесів інноваційної діяльності промислових підприємств, що відображає особливості проведення обліку з метою формування ретроспективної та перспективної інформації для організації управління.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є розроблення концептуальної схеми облікового процесу інноваційної діяльності в межах функцій управління.

Виклад основного матеріалу дослідження. Практика провідних країн свідчить про те, що впровадження новацій у виробничий процес підприємства збільшує час, впродовж якого продукція є життєздатною на ринку, забезпечує досягнення цілей продавця та запити покупця, а також збільшує життєвий цикл підприємства.

Життєвий цикл підприємства передбачає його створення, діяльність та її припинення. Під час діяльності промислові підприємства проходять етапи постачання, виробництва та збуту продукції, утверджуючи свої позиції на ринку та конкурентоспроможність. Проте зростаючі потреби суспільства та вимоги до якості продукції створюють для підприємств об'єктивну необхідність впровадження інновацій з метою збереження ринкових переваг та утримання споживачів. Зважаючи на важливість упровадження інновацій для збереження діяльності підприємства та уникнення її припинення, вважаємо за доцільне виокремлення зазначеної категорії як окремого процесу у загальній діяльності підприємства (рис. 1).

Дослідження наукової літератури в контексті організації та методики впровадження інновацій показало, що у вітчизняній літературі немає розробок щодо концептуальних основ і фундаментальних схем її облікових процесів, тому доцільно сформулювати послідовність дій, що дасть змогу в межах облікового моделювання відображати цей вид економічної діяльності підприємства. Його роль як загальнонаукового методу пізнання завжди визначають для вивчення економічного середовища, в якому функціонує будь-яке підприємство, порядку організації облікового процесу та формування відносин з контрагентом.

Моделювання є одним з методів пізнання, який застосовують у науковій та практичній діяльності, адже модель чи схему адаптують відповідно до розвитку суспільства та середовища функціонування підприємства. Для управлінських та планових потреб воно є ефективним

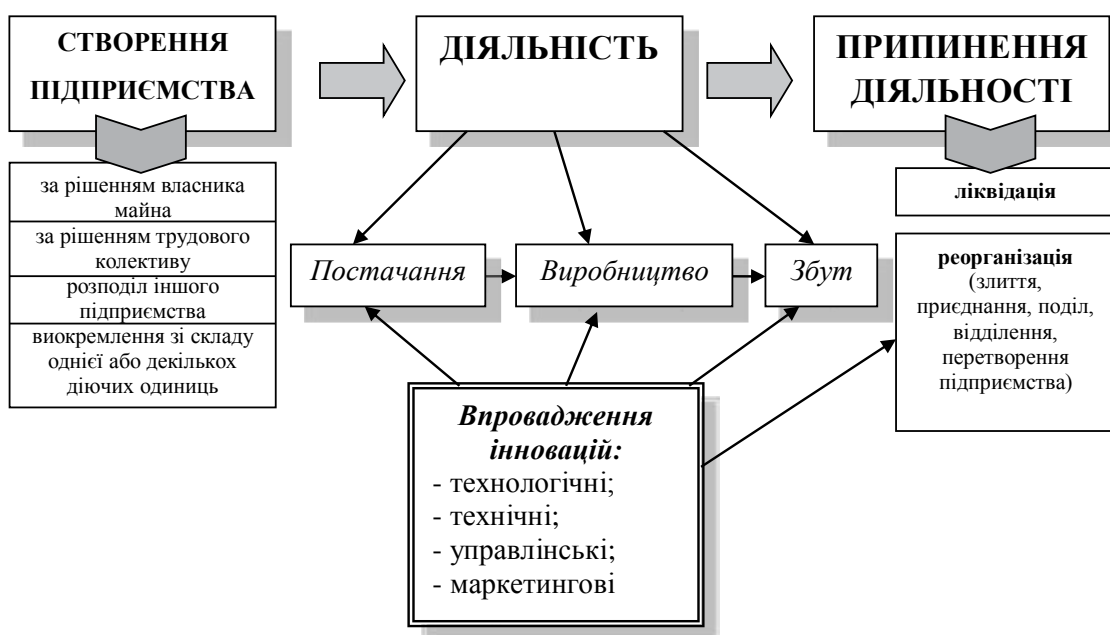

Рис. 1. Інноваційна діяльність у процесі життєвого циклу підприємства

засобом відображення господарських операцій, адже облікова система структурована та систематизована згідно зі стандартами її ведення.

Схематичне відображення облікових процесів складається з низки відокремлених підсистем, таких як фінансовий та управлінський облік, податкові розрахунки, стратегічний облік та контролінг; при цьому на кожному внутрішньо системному рівні моделі виконують унікальні, особливі та властиві їм функції, притаманні тільки окресленому виду діяльності.

Як зазначила О.В. Кантаєва, реалізація ефективного управління інноваційною діяльністю на рівні організації обліку залежить від трьох факторів, а саме побудови організаційної структури управління загалом та облікового персоналу зокрема; розроблення облікових і планових інформаційних моделей, що розкривають зміст процесів, витрат і джерел їх покриття; застосування комплексної системи управління економічними об'єктами за рахунок поєднання персоналу різної функціональної спеціалізації в центрах управління інноваційними процесами [3, с. 14].

Таким чином, потреба облікового опрацювання результатів інноваційних процесів на різних рівнях економіки зумовлена підвищенням уваги з боку інституційного середовища функціонування промислових підприємств. Передумовою облікового відображення інноваційної діяльності є те, що будь-які засоби цілеспрямованого впливу на інноваційний процес пов'язані з витратами ресурсів, котрі безпосередньо або опосередковано впливають на отримання додаткових конкурентних переваг, що необхідно відображати в обліку.

Факти господарського життя та інноваційної діяльності потрапляють у підсистему фінансового обліку через вхід шляхом документування з використанням прийомів реєстрації, групування, накопичення, узагальнення та систематизації. На основі методичних прийомів (документування, оцінювання, групування, відображення на рахунках і подвійний запис, реєстри обліку) та принципів бухгалтерського обліку формують фінансову звітність підприємства, яка є джерелом відображення інформації про його роботу для стейкхолдерів. Проте досі не розроблені методичні рекомендації з відображенням на рахунках, а також в облікових реєстрах витрат, доходів та фінансових результатів інноваційної діяльності, а у Плані рахунків та Інструкції про його застосування не наведена типова кореспонденція рахунків про відображення витрат, доходів та результатів інноваційної діяльності.

Відсутність методичних рекомендацій з бухгалтерського обліку щодо витрат інноваційної діяльності привела до їх відображення на різних рахунках, що ускладнює систематизацію інформації для визначення собівартості кожного етапу робіт і формування узагальненої інформації про вартість понесених ресурсів. Отже, різні підходи

вітчизняних науковців до розуміння сутності інноваційних витрат спричиняють різні методи їх відображення в обліку (додаток 3).

Робота інших підсистем базується на інформації фінансового, управлінського та податкового обліку, яка проходить детальне дослідження та систематизацію. Джерелом роботи підсистем є групування витрат діяльності за відповідними параметрами та опрацювання звітності витрат інноваційної діяльності.

У світовій практиці інноваційна діяльність стимулюється з боку держави низкою податкових пільг. В умовах кризи, яка є в Україні, можна припустити, що податкове стимулювання впровадження інновацій може врегулювати фінансову ситуацію підприємств, що дасть змогу перейти економіці держави на новий щабель розвитку. У додатку К подано інформацію про важелі стимулювання інноваційної діяльності іноземними державами. Аналіз таблиці показує, що низка країн використовують у своїй економіці прямі важелі мотивування інноваційної діяльності. Доцільно зазначити, що високорозвинені країни або ті, що тривалий час перебувають у стані розвитку, використовують податкові пільги як основний засіб стимулювання та підтримки інноваційної діяльності.

Потрібно врахувати, що економічні методи та їх використання промисловими підприємствами мають деякі специфічні особливості. Звідси випливає, що доцільно впровадити в систему управління інноваційною діяльністю методи прогнозування, моделювання та нормування. Також використовують економічно-математичні методи й програмно-цільове управління. Другий метод застосовують для прийняття управлінських рішень від виміру внутрішніх бізнес-процесів, які становлять основоположну функцію у виборі інноваційної діяльності, до досягнень фінансово-економічних цілей у цій сфері.

Управлінський облік – це підґрунтя для регулювання бізнес-процесів на інноваційно активному підприємстві. Отже, згаданий облік на промислових об'єктах має певні цілі, а саме групування витрат інноваційної діяльності за проектами, процесами, етапами чи місцем їх створення. Для поліпшення та інтенсифікації роботи управлінського апарату підприємства доцільно створювати спеціальні звіти, які б містили всю інформацію, пов'язану з діяльністю підприємства. Це допоможе зібрати за певною схемою всю облікову інформацію про господарську діяльність та інформаційно узагальнити процес інноваційної діяльності, що є важливим фактором для ефективного та скоординованого управління підприємством.

Враховуючи масштаби глобалізації та запити сучасного економічного світу, можемо стверджувати, що розширення використання облікової інформації може відкрити новітні можливості для його розвитку, адже це дає змогу отримати достовірні та оперативні дані про еко-

номічні та неекономічні сфери. Багато науковців запевняють, що додавання управлінського обліку в облікову систему розширить можливості, пріоритети та цінність облікової інформації; менеджменту підприємства буде дана змога обґрунтування та достовірності управлінських рішень. Отже, низка учених, формують як альтернативне застосування інформаційних ресурсів обліку принципи стратегічного обліку. Зокрема, К. Уорд зазначив, що «стратегічний управлінський облік має на меті бути системою обґрунтування управлінських рішень, тобто він повинен надати необхідну інформацію для певних менеджерів компанії, відповідальних за прийняття стратегічних управлінських рішень» [8]. В.І. Чиж та О.О. Мазейкіна [9, с. 276] також висловилися стосовно використання стратегічного управлінського обліку. Вони наголосили на тому, що ця підсистема стратегічного управління інноваційною діяльністю має відповідати загальній концепції роботи підприємства. Тому модульний принцип, на якому тримається побудова господарсько-фінансової діяльності, може сформувати стратегічну підсистему управлінського обліку, яка відповідатиме загальній економічній стратегії господарюючого суб'єкта та сприятиме керуванню інноваційної діяльності та її процесами.

В монографії «Креативний облік» М.С. Пушкар стверджує, що «стратегічний облік формує свої власні інформаційні ресурси прогнозного характеру. Інформаційні ресурси стратегічного обліку мають зв'язок з традиційним обліком, але ним не обмежуються. Зокрема, для стратегічного управління необхідні дані не лише про діяльність підприємства (внутрішнє середовище), але й про зовнішнє середовище, яке має надзвичайно велике значення для передбачення траєкторії розвитку підприємства» [7, с. 282–283].

Управління інноваційною діяльністю відбувається в контексті таких двох векторів: базовий, заснований на ретроспективному обліку, метою якого є реєстрація фактів минулих подій та аналіз результатів; перспективний, зміст якого полягає в спланованому та продуманому розвитку підприємств. Підприємства, що формують стратегію розвитку на основі інноваційної діяльності, для яких головною метою плану є освоєння нових технологій, випуск нових товарів і послуг, мають змогу завоювати лідерські позиції на ринку, зберігати високі темпи розвитку, знизити рівень витрат, набутти високих показників прибутку.

Враховуючи специфіку наукових принципів конструювання та практичної реалізації обліку, наукових підходів вітчизняних та зарубіжних учених-економістів для оптимізації процесу управління інноваційною діяльністю, сформували концептуальну схему її обліку з урахуванням специфіки промислових підприємств (рис. 2).

Для підприємств, які випускають товари чи послуги та освоюють різні види технологій, найкращим варіантом буде перспективний вектор управлінської діяльності. Підприємства створюють стратегію розвитку та керівництва на основі інноваційної діяльності. Їхня мета полягає в тому, щоби стати лідером на ринку певної сфери діяльності, знизити рівень витрат, збільшити кар'єрне зростання та прибуток підприємства.

П.Є. Житний [1, с. 20] зазначив, що облікова система інноваційної діяльності повинна мати певні принципи розвитку інноваційних технологій та базуватися на них. Такими принципами є:

- оформлення виготовленого продукту як об'єкта, що належить до системи бухгалтерського обліку;

- відображення інновацій на рахунках бухгалтерського обліку, які мають статус «кількісно визначених» або «відокремлених» об'єктів;

- розкриття змісту та переліку об'єктів обліку шляхом розширення розуміння інвестицій як вкладень не тільки в основний бюджет підприємства, але й в інші процеси, пов'язані з науковими цілями (дослідженнями та розробленнями) в людський капітал.

Отже, великого значення набуло відображення впливу інновацій у досягненні позитивного результату підприємств. Визначення місця витрат та їх систематизація в обліку становлять основу досліджень вітчизняних науковців. З цього випливає, що сучасна облікова система не обмежується реєстрацією та систематизацією господарських об'єктів та суб'єктів промисловості, а слугує підтримкою прийняття рішень для визначення конкурентної позиції, аналізу інтелектуального капіталу та створення подальших стратегічних планів інноваційної діяльності.

Таким чином, облікова система інноваційної діяльності впливає на діяльність бізнес-одиниці та формує інформаційну базу управління. З огляду на стрімкий розвиток економіки конкурентні переваги, які притаманні інноваційно активному підприємству, мають дедалі коротший термін.

За таких умов облікова система повинна швидко реагувати на зміни в економіці підприємства та бізнес-середовищі. Для створення методики майбутньої облікової системи потрібно враховувати впливи не тільки у внутрішньому, але й у зовнішньому середовищі, які не відображають у звичайному обліку. Інноваційно активне підприємство, яке виконує такі умови, може охоплювати всі стадії ухвалення рішення, такі як планування, контроль і керування діяльністю на основі отриманої облікової інформації. Таким чином, отримана інформація слугує достовірним та повним відображенням процесів діяльності підприємства та впливає на прийняття управлінських рішень, а її узагальнення у звітних формах сприяє обґрунтованому

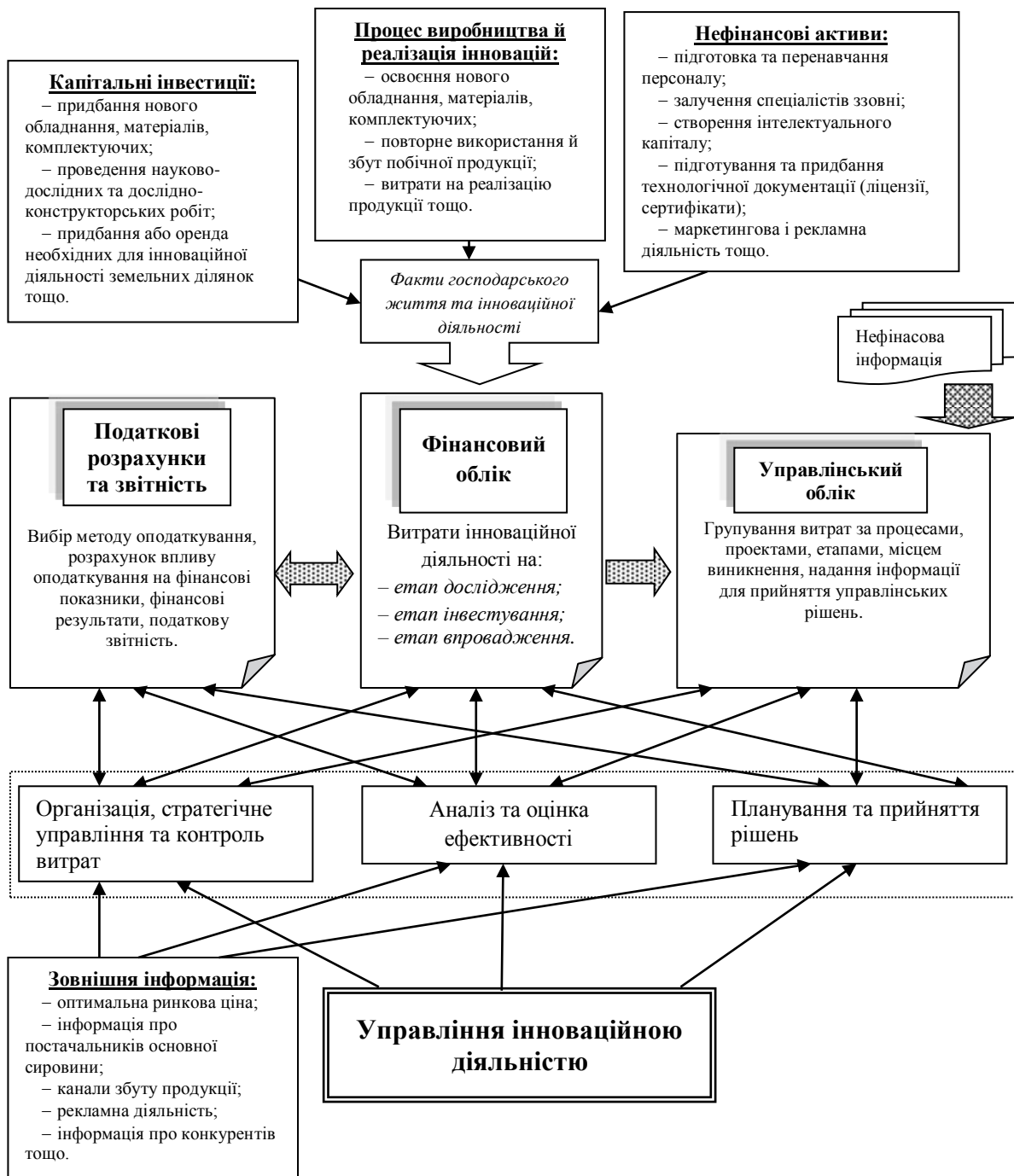

Рис. 2. Схема обліку господарських процесів інноваційної діяльності на промислових підприємствах

оцінюванню минулих, поточних та майбутніх господарських операцій.

Висновки. Найсуттєвіше на організацію та методику обліку інноваційної діяльності впливає той факт, що інновації спрямовані насамперед на підвищення якості продукції для утримання на вітчизняному ринку збуту й виходу на відповідні європейські ринки, а також оптимізації процесу виробництва для зменшення собівартості.

Структурування інформаційного середовища інноваційної діяльності сприяє адаптації облікової системи до потреб управління. Схематичне відображення господарських процесів інноваційної діяльності на промислових підприємствах з точки зору управління перспективною та ретроспективною інформацією сприятиме вдосконаленню новаторського процесу та поглибленню його аналітичності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Житний П.Є. Організація управлінського обліку в фінансово-промислових установах. Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. 2006. № 5 (99). С. 19–23.
2. Жук В.М. Концептуальні підходи вирішення поверхневих та глибинних проблем обліку інноваційної діяльності. Облік і фінанси АПК. 2011. № 1. С. 36–39.
3. Кантаєва О.В. Бухгалтерський облік і аналіз інноваційної діяльності підприємств: організація і методологія: монографія. Житомир: ФОП Кузьмін Дн.Л., 2010. 424 с.
4. Крупка Я.Д., Питель С.В., Мельничук І.В. Облік інвестиційно-інноваційної діяльності: навчальний посібник. Тернопіль: ТАЙП, 2011. 234с.
5. Кутер М.И. Теория бухгалтерського учета: учебник. Москва: Финансы и статистика, 2006. 592 с.
6. Озеран В.О. Актуальні проблеми обліку витрат на інновації. Бухгалтерський облік і аудит. 2013. № 12. С. 21–29.
7. Пушкар М.С. Креативний облік: створення інформації для менеджерів: монографія. Тернопіль: Карт-бланш, 2006. 334 с.
8. Уорд К. Стратегический управленческий учет / пер. с англ. Москва: ЗАО «Олимп-Бизнес», 2002. 448 с.
9. Чиж В.І. Стратегічний управлінський облік інноваційної діяльності Вісник Східноукраїнського нац. ун-ту ім. В. Даля. 2010. № 11. Ч. 1. С. 271–277.
10. Шигун М.М. Розвиток моделювання системи бухгалтерського обліку: теорія і методологія: монографія. Житомир: ЖДТУ, 2009. 632 с.